

УДК 32.001

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІЇ І СТАНОВЛЕННЯ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОГО І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Бачило І.Л.

доктор юридичних наук, професор

завідуюча сектором інформаційного права Інституту держави і права РАН

Соснін О.В.

доктор політичних наук, професор кафедри управління суспільним розвитком

Національної академії державного управління при Президентіві України

Розробка концептуальних засад функціонування в Україні інституцій інноваційного розвитку, формування громадянського суспільства неможливо без розбудови інформаційного. Їх розробка стикається із багатьма труднощами світоглядного рівня, оскільки вони обумовлені процесами трансформації суспільства, зміною парадигми завдань щодо національної безпеки, зокрема. Безумовно, вони віддзеркалюють в собі об'єктивні труднощі і, все ж таки, формують вектор гуманістичного виміру технологічного оновлення України.

Дискусії навколо інноваційного розвитку національних економік точаться в наших (пострадянських) країнах з моменту набуття незалежності, оскільки в спадщину від СРСР нам досталася країна, вектор розвитку яких було направлено на формування постіндустріальної економіки. Загальний розвиток науки і виробництва в СРСР із початку 70-х років минулого століття взагалі відбувались через зміну у взаємодії людини і суспільства із інформацією. Однак, зростаюча залежність процесів розвитку наших (пострадянських) країн від джерел змістовної інформації, знань та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які застосовуються для обробки, збереження і трансляції інформації, не привела до створення у нас принципово нових концепцій трансформацій і розвитку суспільств інформаційного і громадянського, а накопичені людством знання в якості інформаційного ресурсу (ІР) не стали повною мірою ресурсом нашого розвитку.

На жаль, вони і дедалі не стають у нас, на відміну від розвинених країн, одним із фундаментальних чинників розвитку суспільства, через які розкривається могутність і сутність людини, суспільства і держави. Концентруючи в собі знання набуті цивілізацією, ІР, безумовно, стають специфічною оболонкою інноваційного розвитку і просто ноосферою життя нашої людини і суспільства. Засвоєння величезних масивів знань через систему освіти взагалі є основним мутагенним фактором нашої загальної еволюції. Особливо сьогодні, коли людство однозначно підійшло до межі повного відчуття нової ери свого розвитку, яку ми метафорично іменуємо інформаційною цивілізацією. Ми достатньо часто згадуємо пророчі слова нашого великого земляка В.І. Вернадського про нещадну боротьбу держав і суспільств, в якій перемагатимуть і виграватимуть ті, на боці яких стоять наука і знання, які вмітимуть користуватися їхніми вказівками, будуть спроможні створювати кадри працівників, які володітимуть останніми успіхами техніки і точного мислення, однак досі повільно вибудовуємо засади інноваційних підходів в розбудові держави, які пов'язано із становленням громадянського і інформаційного суспільства.

Оглядаючи минулі аграрний та індустріальний етапи технологічного розвитку людства, можна сказати, що сутність діяльності громадян там здебільше полягала у перетворенні і переміщенні ними речовин, з часом енергії, для потреб існування і розвитку. Потреба ж у перетворенні та переміщенні інформації і знань – формування інформаційних ресурсів розвитку, виникла тоді, коли темпи розвитку економіки потягнули за собою технологічні проблеми соціального, культурного, екологічного життя людини і суспільства. Скажімо, сьогодні темпи економічного зростання самі по собі перестали розглядатися як основний критерій розвитку, адже воно за своєю суттю відбувається за рахунок нищення природних ресурсів, і не тільки нафти, газу і корисних копалин, але й питної води, повітря тощо. На початку ХХІ століття людство стикнулося із глибинними протиріччями, коли самі по собі їх знання та навички, вміння окремих людей діяти раціонально не стають запорукою позитивного розвитку суспільства. Вочевидь всім стає зрозумілим, що дедалі більше потрібні воля і свідомість суспільств, вміння і бажання громадян користуватися знаннями. Дедалі більше загострюються протиріччя між зростаючими потребами в ресурсах і неспроможність біосфери забезпечити їх відтворення. Людство почало усвідомлювати, що соціально-економічний розвиток світу набув ознак прискореного руху до глобальної екологічної катастрофи, яка ставить під загрозу не тільки подальший розвиток, задоволення життєво важливих потреб і інтересів майбутніх поколінь людей, але й саму можливість існування людства. Необхідність знайти вихід із такого становища обумовила гостру потребу технологічної й організаційної конвергенції свідомості, почуттів, науки й освіти, всього життя суспільства взагалі на основі ефективного використання інформації та знань. Зокрема, виникла потреба побудови нових теоретичних моделей розвитку на їх практичному використанні – інноваційної діяльності. Вектор суспільно-політичних змін було підпорядковано на пониження концентрації і монополізації влади в державі й суспільстві, на

розвиток процесів національного визволення, забезпечення суверенітету націй, утворенню і розвитку національної державності через демократизацію суспільно-політичного життя.

На жаль, сьогодні безліч заходів влади не надихають нас на швидку перемогу. Засади інформаційного, громадянського і інноваційного суспільства вибудовуються в наших країнах досить повільно. Новації, енергія наших громадян, їх ціннісно-орієнтоване гуманітарне знання, а не ціннісно-нейтральне «наукове», не стало сутністю інноваційної діяльності. Дедалі більш відчутною стає відсутність взаємодії економічної («інформація – знання») і соціальної («людина – суспільство») систем.

Це, безумовно, стало поштовхом для процесів оволодіння громадянами владними повноваженнями в управлінні справами через створення громадянських суспільно-політичних структур в соціально-політичному організмі країни, тобто, сприяло формуванню засад функціонування структур громадянського суспільства і правової держави. Відбувається це за умов бурхливого розвитку інформатизації наших країн, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які стали одним із ключових факторів загальної соціально-політичної трансформації в суспільстві. Саме тому проблематика впровадження ІКТ набула у нас всюди значного резонансу.

Всі суспільства, як сукупності людей, організованих територією розселення, та мовою, без якої немає зв'язків і порозуміння, навіть сімейного споріднення, з появою комп'ютерів і кібернетики суттєво розширили діапазон поширення трансляції інформації, якою володіли. Класичні засоби комунікації, як то: радіо, телебачення, телефон, – у ХХ столітті з появою комп'ютерної техніки доповнилися новітнім обладнанням телетрансляційних транскордонних комп'ютерних систем зв'язку (ТКСЗ), які оповили світ, стали рушійною силою в становленні засад інформаційного і громадянського суспільства. Вони знизили вартість інформації і знищили багато бар'єрів при її передачі й отриманні в інформаційно-комунікаційному просторі.

ТКСЗ стали не просто невід'ємними компонентами розвитку точних наук і нових технологій: робототехніки, оптоелектроніки із елементами голографії і інтегральної оптики... Вони стали локомотивом розвитку людської свідомості і свободи підприємництва в економіках передових країн світу, а можливість вільного використання світових ІР обумовили комплексно якісну трансформацію ІКТ.

Розвиток засобів і систем зв'язку, ІКТ взагалі, в свою чергу, обумовив появу в суспільстві зворотного зв'язку громадян із владою, надав їм можливість ведення повноцінного діалогу – створив умови формування довгоочікуваних засад високотехнологічних комунікацій для становлення і розвитку громадянського суспільства, про яке мріяли філософи-гуманісти всіх епох. Сьогодні, під впливом ІКТ та ТЗКС суспільство демократизується, відбувається становлення інституцій громадянського суспільства, в якому громадяни дедалі більш активно впливають і формують напрями дій владних структур, прискорюють економічне зростання своїх країн. До того ж, системна комунікація поглиблює наукові дослідження, особливо тих, на результати яких очікує суспільство, вдосконалює освіту, яка обумовлює подальшу потребу націй в інноваціях, і не тільки в тих сферах, які змінюють економіку, а й в загально соціальній структурі потреб суспільства, його правовій культурі, методах державного управління тощо.

У розвиток технологій і побудову взаємовідносин притаманних «інформаційному суспільству» вкладено й дотепер вкладаються величезні кошти, значні сили й засоби, створюються спеціальні центри, комісії, державні органи управління тощо. В основі зусиль лежить усвідомлення того, що формування й розвиток інформаційної інфраструктури, знаходження адекватних відповідей на виклики глобального інформаційного середовища стають запорукою сталого розвитку країн, суспільств через виникнення структур громадянського суспільства управління країнами взагалі.

Запорукою повноцінного входження країн в ланцюги світової економіки і головною вимогою до них є доступність потрібної інформації в будь-якому місці світу й у будь-який час для потреб глобального розвитку. Вирішуються це за допомогою розвитку ІКТ, систем транснаціонального зв'язку і, як наслідок, приведенням законодавства країн до єдиного стандарту взаємовідносин в інформаційно-комунікаційному середовищі – між «ядром» і «периферією» світу. Немає потреби доводити, що процес цей складний і що наслідки розвитку ІКТ не є винятково позитивними. Поряд з можливостями, що відкриваються, перехід до глобального «інформаційно-комунікаційного суспільства» пов'язано з появою низки виключно нових і загостренням старих загроз і викликів у всіх сферах людської діяльності, включаючи світову політику. Про це переконливо доводить розвиток соціальних мереж, можливості яких продемонстровано в 2011 році в країнах Північної Африки і на Близькому Сході, США, Англії, Франції, Італії, Норвегії тощо, де сучасні технології і засоби сучасних комунікацій стали елементом організації масованого виступу людей проти існуючих політичних режимів, створивши справжнє цунамі в новітній історії світу. Події 2011 року переконливо довели, що створити суспільство із збалансованими важелями впливу на розвиток ІКТ і процеси поширення інформації взагалі поки що неможливо.

Безумовно, сучасні ІКТ і їх взаємодія із суспільством повинні еволюційно дозріти, а це довготривалий процес, на який впливають чисельні зовнішні і внутрішні впливи щодо побудову

глобального громадянського суспільства взагалі. Тож цей процес слід поки що розглядати, головним чином, не інакше як здатність громадян країни адекватно реагувати на виклики часу. Розвиток технологічних можливостей ІКТ тут відіграє значну роль, оскільки участь громадян у процесах розбудови держави, в координатах поки що єдиної вимірної геополітичної форми суспільства відбувається через них. Саме тому надзвичайно актуальним є питання розуміння процесів розвитку засад громадянського суспільства у взаємозв'язку із процесами інформатизації і, як наслідок, розвитком суспільства інформаційного. Безумовно, глобальні інтеграційні процеси в економіці, культурі, політиці просувають ідею формування інформаційного суспільства у світовому масштабі або регіональному (наприклад, ЄС), але поки що ці питання аналогічно до громадянського, найбільш актуальні і помітні на рівні окремих держав.

Відомо, що ключовим поняттям громадянського суспільства є «громадянин». З часів нідерландської, французької, англійської буржуазних революцій громадянин країни вважається головним суб'єктом життя суспільства. Саме громадянин країни активно впливає на процеси змін і сьогодні, розглядаючи громадянське суспільство, ми розуміємо його більше як зростання комунікативних процесів громадян в суспільстві. Само поняття «громадянин» ми взагалі дедалі більше розкриваємо через діяльність людини в громадських організаціях і інституціях. Під впливом людей – громадян своїх країн, світ активно змінюється і дедалі більше потребує нових креативних поглядів на всі проблеми і мету розвитку суспільства, обумовлюючи, зокрема, зростання потреб в знаннях і змістовній інформації і в досконалих технологіях їх генерації і поширення.

Зміни у взаємодії людини і суспільства із інформацією не могли відбутися без створення нових форм перетворення інформації за допомогою засобів і методів (алгоритмів роботи) обчислювальної техніки, яка зробила можливою просту її фіксацію на матеріальних носіях у цифровому вигляді, що, в свою чергу, сприяло сприйняттю інформації через розвиток кібернетики. Зростання обсягів інформації і її різноманіття, суміш в її складі ілюзорності й дійсності, можливість вільного вибору критеріїв оцінки подій, особливі умови роботи із джерелами інформації вимагали її появи.

Термін «кібернетика» вперше, після древніх греків, ввів у 1934 р. французький вчений А.М. Ампер у запропонованій ним класифікації наук для позначення науки управління людським суспільством, якої не існувало в ті часи. Невдовзі його було забуто. Відродив цей термін американський вчений Н. Винер у назві книги, яку він опублікував у 1948 р. Цей рік прийнято вважати датою народження кібернетики як самостійної науки. Н. Винер визначив кібернетику як «науку про управління зв'язком в тварині і машині». Людське суспільство із визначенням тоді випало. Відчуваючи цей недолік, Н. Винер вже у 1954 р. опублікував нову книгу «Кібернетика і суспільство». Приблизно тоді, у 1956 р., англійський вчений У.Р. Ешби виклав суть кібернетики більш системно, і на цьому підґрунті в Україні у системі Академії наук виник Інститут кібернетики на чолі із В.М. Глушковым, наукові доробки і відкриття якого, досвід діяльності величезного колективу вчених нам ще належить засвоїти, вивчити і використати при розбудові засад громадянського і інформаційного суспільства.

Сьогодні ми звикли, що кібернетика формує в світі «*новий синтез науки і інновацій, який містить великі можливості для інноваційного прогресу*» [1], і людина стає тут об'єднуючим елементом взаємодії. Саме тому, скажімо, питання захисту інформації, інтелектуальної власності, особливо авторського права, товарних знаків, комерційної таємниці та патентів, як ресурсу сталого розвитку країн в новітню добу стало сьогодні потребою національних законодавств. На рівні нових технологічних можливостей і моделей інформаційного простору, вони сприяють більш ефективному виконанню правил поведінки із інтелектуальною власністю при зростанні обсягів міжнародного співробітництва, прагненні знайти шляхи полегшення доступу до освіти та культури інших народів, заохоченні свого населення до інноваційної діяльності.

Безумовно, розвиток засад інноваційної економіки дедалі більше стає стрижневою основою всіх інституціональних змін і в соціальній сфері будь-якому суспільстві, оскільки вимагає для вирішення питань розвитку залучення дедалі більше системно обізнаних в процесах розвитку високотехнологічних виробництв фахівців, здатних адаптуватися до темпів стрімкого розвитку науки і техніки і ІКТ, зокрема. Саме тому наш подальший розвиток, значною мірою, вимагає змін в системно-правовому регулюванні процедур доступу як до інформаційно-комунікаційних технологій, так і до джерел змістовної інформації, – по-перше, природничонаукових знань, оскільки через них йде впровадження результатів пошуку трансформації і реалізації механізмів інноваційних процесів.

На жаль, сьогодні через небажання наших законодавців вивчити складні алгоритми системно правових механізмів регулювання інноваційної діяльності вже виникло багато загроз детермінації незворотної ланцюгової реакції, втрати темпів технологічного оновлення і розвитку виробництв і не можемо конкурувати із розвиненими країнами. Негативні наслідки таких процесів ведуть до непередбачуваних подій – від техногенних катастроф до розповсюдження злочинних (кримінальних) технологій, і, кінець кінцем, до створення і неконтрольованого інформаційного хаосу і колапсу.

Час довів, що чисельні проблеми суспільного розвитку пов'язано із прогресом в розвитку ІКТ і ТЗКС. Вони торкаються інтересів всіх народів і держав, вимагаючи спільних зусиль світового співтовариства в пошукові й реалізації домовленостей і рішень в їх розбудові. Навіть якщо це не являє собою «проблему» в сенсі її розуміння нашим суспільством, «problem» (англ.) або «problematique» (фр.) – тут має місце проблематика однозначно глобальна. Незаперечним є те, що будь-яка із глобальних проблем світового життя і світової політики (будь то роззброєння, екологія, бідність, тероризм інше) має зв'язаний із ІКТ і ТЗКС вимір. Ми бачимо як в сучасному світі активно відбувається «інформатизація» силових структур і збройних сил всіх країн, як поводять себе терористичні угруповання через «інтелектуалізацію» традиційних озброєнь та засобів поневолення людей, як вдосконалюються поліцейські методи боротьби із злочинністю, як інформаційна зброя, ефективно доповнюючи традиційну, а у ряді випадків замінюючи її, дедалі більше, одночасно, стає важливим елементом військового потенціалу держав і терористичних угруповань.

Як вже відзначалося, ми бачимо сьогодні, що розвиток інформаційного тиску на людину пов'язано із вдосконаленням Інтернет-технологій, зокрема, тому, що для них не існує державних кордонів, обмежень в часі й просторі. Технології миттєвої глобальної комунікації, доступність інформації в будь-якому місці й у будь-який час дозволяють, зокрема, через соціальні і інші мережі діяти так, що загрози з'являються миттєво, глобально й «невідомо звідки».

Ми звикли, що з часів створення Інтернету у 80-х роках минулого століття за ним наглядають американці. Вони встановлювали перші технологічні стандарти, приймали рішення про те, як мають виглядати Інтернет-адреси тощо. Однак, ми стаємо свідками того, що світове співтовариство наполягає на демократизації мережі, транскордонна просторова структура Інтернету вступає в протиріччя із законами національних держав, у межах яких вони звикли діяти. Національні держави починають вимагати серйозних політико-правових змін в організації процесів використання Інтернет-технологій.

Скажімо, сьогодні розміщуючи в Інтернеті інформацію, її творці у більшості випадків не можуть навіть передбачити того, в якій країні користувачі отримають до неї доступ і чи не порушуватиме вона місцеве законодавство. Подібні питання, що стосуються доступності Інтернету й інших глобальних систем комунікації, стало одним із ключових в розумінні проблем безпеки суспільно-політичного розвитку майже у всіх країнах світу. Дискусія щодо контролю за всесвітнім павутинням – питання принципу, а не фактичного виконання, тому що у сьогоднішньому суспільстві неприпустимо, щоб повноваження над таким глобальним ресурсом знаходилися в руках однієї держави, це стало суперечити принципам самого Інтернету – відкритого і незалежного.

Болючою для суспільства є і несанкціонована владою поява новітніх, більш досконалих технологій зв'язку і комунікацій, що, до того ж, супроводжується суттєвою зміною прав власності громадян на інформацію, засоби і технологічні комплекси операторів комунікаційних систем, тобто, значною мірою обмежує права громадян як постачальників інформації тощо. Так, на прикладі міжнародних подій 2011 року ми вже побачили, що відключення від Інтернету сьогодні означає втрату важелів державного управління, миттєвий і повний параліч фінансової системи, як наслідок, неминучий колапс економіки.

Світ вже відчув, що без надійного забезпечення доступу громадян до інформації й сервісів, доступних через Інтернет, багато питань національного розвитку і безпеки просто втрачають сенс. Одним із найбільш відомих, але не єдиним аспектом цієї проблеми, є «цифровий розрив» (digital divide) – різниця в можливостях між тими, хто, у силу технічних, політичних, соціальних або економічних причин, має доступ до ІКТ, і тими, хто такої можливості не має. Масштаб цієї проблеми в світі величезний, оскільки такий розрив має місце не тільки між різними країнами, але й між різними регіонами й соціальними групами усередині однієї країни. Світ активно обговорює теми інформаційної рівності людей, зокрема, тих, хто має обмежені можливості або на гендерну рівність з огляду на процедури доступу жінок до благ «інформаційного суспільства» тощо.

Безумовно, формування засад і умов нашого входження до загальносвітового інформаційного простору вимагає від нас, перш за все, чітко викласти питання щодо вирішення сукупності названих і інших проблем, проблем свободи слова і спілкування, доступу до інформації, гарантій щодо інформаційних прав людини взагалі, захисту персональних даних, контролю за транскордонною передачею даних тощо. Проблем тут багато, і всі вони, значною мірою, пов'язані із розвитком ІКТ. Сьогодні виявляється, зокрема, що через недоліки у правовому регулюванні інформаційної сфери, корумпованість, низькі професійні якості та застарілі стандарти управлінської діяльності вагомою загрозою в інформаційній сфері стають іноді самі органи державної влади через свої дії або бездіяльність.

Проблеми облаштування демократичних засад в інформаційних відносинах для нас, безумовно, не нові, але залишаються вкрай актуальними, особливо в умовах криз і соціальних потрясінь, які переживає сучасний світ. Підставою для їх термінового вирішення є те, що інформація і суспільство є невіддільними одне від одного за своєю природою і онтологією. Пізнання людиною навколишнього світу і самої себе відбувається, як відомо, внаслідок сприйняття об'єктивної реальності і розуміння своєї ролі в житті глобального світу, аж до постановки завдань

щодо розкриття понять і змісту його складових, зокрема, і цих двох складових соціуму заради запобігання їх диктатури в XXI столітті. Інформація і знання дедалі більше стають найважливішим *ресурсом* і *капіталом*, визначаючи не тільки прогрес високотехнологічних сегментів економіки й культури, але й характер трансформації впливу на суспільний розвиток різних політичних структур і інститутів. Зокрема, на формування в суспільстві певно нової *класократії* (від лат. *classis* – розряд), теоретичні концепції і практичні дії якої підпорядковано виділенню в суспільстві нової великої соціальної групи (класу) *інформократії* (від лат. *information* – ознайомлення, роз'яснення), і обґрунтуванню їх авангардної, ведучої, панівної ролі відносно інших груп громадян і держави в цілому. Влада людей, які володіють інформацією, фактично повною мірою починає сьогодні відчутно давати про себе знати. Розвиваючи інформатику і інші науки і технології, потреба в яких гостро відчувається в громадянському і інформаційному суспільстві, зобов'язує державне управління передбачати їх вплив на всі процеси розвитку, а також можливість впливу через них інформаційної диктатури з боку інших держав.

За таких умов, виконуючи економічні і соціально-політичні функції регулятора, держава має адекватно реагувати на величезну сукупність різноманітних взаємовідносин в інформаційній сфері постійно, розвивати і удосконалювати тут право, яке стрімко змінюється під впливом розвитку технологій. Так, зокрема, відбувається юридична адаптація до стрімкого розвитку технологій, використання таких її атрибутів, про які донедавна взагалі не було чути, як то: електронні документи, електронний підпис, електронні послуги, цифрова аудіо відеотехніка, мультимедійні пристрої й інші новації, які з'являються майже кожен день.

Назва процесу, який ми за звичкою називаємо науково-технічною революцією (НТР), в певному розумінні умовна відносно розвитку ІКТ і ТЗКС, оскільки революція, згідно з сучасним наукознавством має початок і кінець в зміні парадигм розвитку, а те, що відбувається сьогодні в інформаційній сфері, кінця не має. Це послідовність революцій – комп'ютерна, інформаційна, нанотехнологічна, гуманітарна тощо. Ми бачимо тут якісний стрибок у всій системі практичного перетворення світу сучасним людством і за таких умов органічне «адсорбування» впливу новітніх технологій у повсякденне життя традиційна мораль суспільства не витримує. Всі висновки та оцінки філософів і політологів лише пов'язано з аналізом надскладної ситуації, в якій органічно переплетено морально філософські, соціологічні та інші аспекти присутності людини в світі. Навіть постановка проблеми щодо морально-соціологічної визначеності науково-технічного прогресу виходить за межі загально прийнятих суспільством оцінок. Йдеться не про звичайне співставлення наукових знань як головного чинника прогресу з моральними оцінками, а про те, що моральні, соціологічні та антропологічні параметри й оцінки необхідно досліджувати з погляду на проблеми розвитку засобів і технологій комп'ютерної доби.

Сьогодні транснаціональні корпорації здатні за допомогою ІКТ заздалегідь визначати левову частку людських потреб в продуктах, які вони виробляють, утворюючи вакуум у виборі людиною сенсу і мети своєї діяльності. На жаль, техніка заповнити їх не може і, таким чином, виникає гостра потреба у вихованні світоглядних поглядів з огляду на розвиток науково-технічної сфери, оскільки її могутність активно впливає на формування фундаментальних властивостей людини і суспільства. За таких умов, суспільно-політичні науки, зокрема, політологія, філософія мають не уможливити, а дієво визначити вектор розвитку таких змін. Сучасні гуманітарні дослідження вже визначають сучасну техніку не як знаряддево-прикладну, а як фундаментальну, як онтотехніку, яка створює новий просторово-часових континуум, нове сенсорне середовище та засоби його сприйняття через віртуальність світу, тобто, через іншу технологічну озброєність. Саме тому, погодимось, що перш ніж розглядати стан та умови розвитку форм інноваційного розвитку, слід розглянути умови становлення засад громадянського суспільства в умовах інформаційно-комунікаційної революції, чітко визначитися щодо розуміння тандема інформаційного і громадянського. Хоча б для того, що у цьому тандемі визріває і знаходить реальність такого концепту, як «воля» нації до розвитку [2]. Зрозуміло, що за таких умов головним завданням національних еліт є вчасне і передбачуване забезпечення організаційних форм переходу від історично вироблених, але застарілих цінностей свого народу, стимуляції процесів суспільного розвитку в історичній перспективі. Недарма своїм найважливішим науковим досягненням ХХ століття американські вчені-економісти назвали не підготовку до польоту людини у космос, не ядерну енергетику, не телебачення або Інтернет, не відкриття у генетиці, а створення національної інноваційної системи [3], яка забезпечує їх світове лідерство.

Неузгодженість концепцій розвитку суспільства, затягування суспільством вирішення проблем інноваційного розвитку, особливо на стадії технологічного оновлення, загрожує нації виродженням. Реальність такої перспективи бачиш, коли встановлюваний глобальний уніформізм формує жорстку вертикаль системи влади, тотальний контроль за поведінкою людини за допомогою засобів ІКТ, яких ніколи ще й не існувало. Він зростає і підвищує, зокрема, залежність свободи людей від наявності грошей, пригнічує їх гідність. Фактично це стає вищою формою рабства і, як наслідок, формою масового поневолення людини Маманою – богом багатства, жадібності, користолюбства, грубої чуттєвої насолоди тощо. Сьогодні не тільки окремі люди, а й великі

прошарки суспільства постають перед дилемою: або бути конформними, або виключеними, і одночасно усвідомлюють, що людство, як це вже неодноразово відбувалося, стало свідком невдалого нав'язування стандартів життя, культури, демократії... Так само невдалими виявляються спроби окремих країн революційно «переплигнути» природні етапи свого еволюційного розвитку. Історія не знає позитивних прикладів «стрибокподібного» переходу, скажімо, від феодалізму до стійкого, соціально-орієнтованого суспільства, минаючи основні стадії розвитку.

Перспектива повернення з рабства раціоналістичної логіки до свободи духу нації і її громадян надходить із ноосфери, із розумінням потреби в новому соціальному устрої, заснованого на духовній свободі і вільних правах громадян на інформацію, достойне життя тощо, тобто, на облаштування засад громадянського суспільства. Втілення ноосферних цінностей громадянського суспільства в стратегію глобального розвитку, хоча й детерміновано об'єктивно, вимагає одночасно сприяння людського розуму у всіх сферах наукового пошуку, який знищує фіксовану межу в сучасному розвитку знань про природу, про явища в соціальному житті людини і суспільства. Без усвідомлення людиною відповідальності за життя, не тільки борючись за своє біологічне або культурологічне виживання, але й за збереження видової різноманітності всього органічного світу планети, соціальний прогрес неможливий. Надзвичайно важливим тут є орієнтація суспільства на дослідження вчених, які поєднують технологічні прогнози, технологічний практицизм із прискіпливою роботою соціологів, психологів, філософів, торуючи дорогу своєму народові у майбутнє.

Саме для цього потрібна концептуальна розробка концепцій інноваційного розвитку держави через вирішення засад функціонування структур громадянського і інформаційного суспільства. Зрозуміло, що це винятково складна соціально-економічна система, яка розвивається в умовах глобальних трансформацій. Першочерговою вимогою до таких розробок є їх системна повнота, тобто включення до них всіх визначальних складових процесів побудови інформаційного і громадянського суспільств, які розвиваючись багато в чому будуть визначати якість майбутніх проектів, ефективність їх реалізації і функціонування.. Відзначимо, що сьогодні невиконання цих вимог найчастіше обумовлено не відсутністю наукового знання, об'єктивної необхідності або необхідної технології, а невмінням і небажанням управлінської еліти з інженерною обов'язковістю виконувати найважливіші умови працездатності соціуму знижує ефективність і прогресивність реформ, і стає дедалі більше небезпечним. В свою чергу, невиконання вимоги системної повноти в управлінні системною трансформацією травмує і карає соціум все більш масово і глибоко.

Ми вважаємо, що, скажімо, визначення в законах і урядових постановках такого базового поняття, як концепція, вже має системно всебічно показувати склад майбутньої концепції, оскільки це погляди, розроблені на базі системної і якісної повноти, на сутність, цілі (мету), характер і можливості майбутньої діяльності, а також взяті за основу наукові і технолого-конструктивні уявлення щодо визначальних для цієї діяльності процесів (технологія, структура, організація, управління, духовна атмосфера, умови), заснованих на них пропозиціях, способах, шляхах, засобах, підготовці, функціонуванні, набутті і використанні результатів, удосконалюванні, розвитку, включно із загальною архітектурою цієї сфери діяльності.

Визначаючи громадянське суспільство як *«стан суспільства, при якому всі його інституції в сукупності і взаємодії здатні забезпечити саморегуляцію і синергетику розвитку, співвідносячись з умовами конкретного історичного періоду розвитку в оточенні інших геополітичних утворень планети (держав)»*. Якщо один з найпоширеніших варіантів трактування громадянського суспільства пов'язано з діяльністю недержавних громадських організацій, а другий, включає в структуру громадянського суспільства взаємодію держави з бізнесом і «третьою силою», без точного її визначення, то в підсумку створюється тривіальна модель, в якій «держава», під якою вбачається не що інше, як система влади, залишається за межами громадянського суспільства. Як наслідок, виникають складні проблеми їх примирення або протистояння, можливо навіть протиборства.

Спробуємо уявити складні зв'язки складових громадянського суспільства із факторами інформатизації сучасної країни та реакцією останньої на можливість змін правових норм.

Зв'язок інституцій громадянського суспільства з факторами інформатизації й об'єктами правового забезпечення цього зв'язку

Інституції громадянського суспільства (суб'єкти)	Функціональна сфера впливу	Важливі фактори інформатизації	Правова реакція
Індивід (громадянин, фізична особа)	Усі сфери життєдіяльності суспільства	Формування активної креативної мислячої особистості, ліквідація цифрової	Захист прав, свобод і інтересів людини, громадянина, безпека

Сім'я (родина)	Права і свободи людини	нерівності; фактор готовності людини до нових умов існування	особистості; забезпечення доступу до інформації, інших інформаційних прав
Органи державної влади Органи місцевого самоврядування	Організація і управління суспільними процесами, забезпечення демократії, законності, соціальності, безпеки	Державна інформаційна політика; «електронний уряд»; інноваційні процеси на основі можливостей сучасних ІКТ	Розвиток інформаційного законодавства, порядок використання інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційної безпеки цивільного суспільства, контроль
Органи публічної влади	Реалізація функцій у визначених сферах громадського життя	Вплив на формування і реалізацію державної політики, мобілізація активності громадян	Забезпечення прозорості правового статусу і форм діяльності в просторі громадянського суспільства
Господарючі суб'єкти	Економіка, виробництво, послуги, ринок	Баланс інтересів організацій, людини і суспільства, забезпечення іміджу економіки країни	Освоєння інформаційного простору, формування гарантій інтересів споживачів, безпека бізнесової діяльності
Об'єднання, союзи громадян – недержавні організації; правозахисні організації тощо	Реалізація життєвих цілей громадян – членів організацій	Формування цілей по інтересах, соціальних страт в сфері освіти, культури	Нормативно-правова основа розширення сфер дії з метою отримання позитивних результатів для громадянського суспільства
Партії, політичні об'єднання; профспілки	Політичні процеси, вплив на політику й ідеологію суспільства	Консолідація громадян за політичними інтересами, цілями розвитку суспільства; ліквідація ознак приватноправових організацій	Забезпечення волі, креативності, партнерства в ім'я інтересів громадянського суспільства
ЗМІ, інші форми масової інформації	Забезпечення прямих і зворотних потоків зв'язку інституцій громадянського суспільства	Підвищення інформування громадян суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування й інших суб'єктів; фактор відкритості і гласності	Законодавче регулювання ролі носіїв інтересів громадянського суспільства, його структур і інститутів
Інфокомунікації, Інтернет	Середовище інформаційної неформальної і формальної взаємодії необмеженого кола суб'єктів	Доступність інформації; поширення знань; зміна форм взаємодії на базі ІКТ	Припустимий і можливий вплив на екологію інформаційного середовища
Церква, конфесії	Сфера формування і підтримки моральності, моралі,	Зниження конфліктності, недовіри людей друг до друга, розвиток	Підтримка цієї форми суспільних контактів, партнерства різних

	віри	гуманної моралі і моральності	конфесій в ім'я благ людини і людства
--	------	-------------------------------	---------------------------------------

Виявлений зв'язок інституцій громадянського і інформаційного суспільства (зрозуміло, що у реальності їх значно більше), напрямків їхньої діяльності і значимість для інформатизації суспільства, а також вплив права на процеси їх розбудови потребує, безумовно, більш глибоких досліджень. Вони дозволяють отримати більш якісну картину щодо формування і значимості інститутів громадянського і інформаційного суспільства, які народжуються синхронно.

Можна з упевненістю сказати, що дослідження становлення таких інститутів як: виховання особистості індивіда, як члена суспільства; вибір органів влади й інших форм демократії; справедливість і законність; контроль над діяльністю органів влади, – поки що розосереджено по різних наукових напрямках, однак формування засад для подальших інвестицій в людський розвиток, формування суспільної свідомості, суспільної думки, добродійності і милосердя, авторитету, престижу ідеї служіння Батьківщині, інформування населення і зворотній зв'язок, захист безпеки громадянина через боротьбу з корупцією, правопорушеннями і злочинними діями, підвищить відповідальність громадян за своє життя і життя країни в цілому тощо. Вирішення названих проблем лежить в площині наукової і практичної діяльності соціологів, політологів, політиків, правознавців, різних дослідницьких інститутів, можливо, спеціальних суспільних установ, яких вимагає розвиток громадянського суспільства.

Державної і суспільної уваги вимагає і поглиблене вивчення питань розвитку інформаційного національного простору, як суспільного інформаційно-комунікаційного середовища. З огляду на те, що воно, безумовно, належить суспільству і дедалі більше набуває для людини і суспільства еволюційного значення, це виключно важлива проблема. Відносини, що виникають в інформаційній сфері суспільства на сучасному етапі розвитку, об'єктивно потребують розвитку методів правового регулювання – інформаційного права [4]. Це, зокрема, відображено в декларації Довіля. В ній відзначено те, що на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку країн світу робота із інформацією та знаннями всюди вимагають змін і залучення до управління ними фахово підготовлених свідомих громадян, які самі по собі об'єктивно стають стратегічним ресурсом країн, умовою розвитку людини, народів та держав, обумовлюють спроможність націй і людства взагалі до інноваційної діяльності і, як наслідок, до позитивного суспільно-політичного розвитку громадянського і інформаційного суспільств.

В основі вирішення названих проблем забезпечення виконання таких умов, безумовно, лежить низка питань, що вимагають більш чіткої методології із закріпленням правової підтримки щодо порядку відносин всіх акторів діяльності в суспільстві. Уявляється, що такий підхід повинен передбачати і відповідь на запитання про те, як зв'язати інституції (структури) громадянського суспільства з його інститутами (напрямами і формами діяльності), з одного боку, і забезпечити кожного громадянина суспільства визначеними повною мірою – конституційно, правами й обов'язками в інформаційній сфері. Саме тут, безумовно, формуються засади політико-правової моделі організації майбутнього суспільства. Не викликає сумнівів, що розвиток засад інформаційного права тут дедалі більше відіграватиме значну роль і саме тому в найближчий час воно стане повноцінною сферою права, яка буде відігравати визначальну роль у розвитку суспільства XXI століття.

Література

1. Даниэлл Белл. Грядущее индустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., 1999. – 321 с.
2. Коллективная монография «Информационное право. Актуальные проблемы теории и практики». Под общей ред. д.ю.н., проф. И.Л. Бачило. М.: 2009. ЮРАЙТ. 530 с.
3. «Российская научная газета» (4.07.03).
4. Цимбалюк В.С. Інформаційне право – право інформаційного суспільства. // К.: Вісник НТУУ «КПІ», Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3(7) 2010. (або Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики). – К.: «Освіта України». 2010. – 388 с.)